

ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ ПЛАГІАТУ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ

Ірина Петренко,
молодший науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності АПрН України

Постановка проблеми. Особистість кожної людини виражається в результатах її творчої праці. Створюючи різні, корисні для інших та для суспільства в цілому, речі, наприклад, кінострічку, картину, скульптуру, літературний твір, постановку п'єси, їх автор розраховує на отримання справедливої винагороди за свою працю ще за життя. Він не зацікавлений творити для того, щоб померти в злиднях та бути визнаним можливо лише після своєї смерті, як це сталося, наприклад, з відомим письменником Оскаром Уайльдом, якому належить фраза: «Навіть бідність повинна бути красивою». Справедлива винагорода за творчу працю — це інвестиція у вічне та прекрасне.

В доктрині авторського права досліджувалися різні види порушень авторських прав. Фундаментальними роботами з цієї тематики є праці: В.Я. Іонаса, О.С. Іоффе, В.І. Сербровського, Г.Ф. Шершеневича, Е.П. Гаврилова, Ліпчик Д.. Серед сучасних досліджень слід відзначити роботи: В.С. Дроб'язка, С.О. Глотова, В.В. Коноваленка, Л.Г. Максимова, А.П. Панкєєва, І.М. Рассолова, А. Серго, Т.І. Стексової, О.О. Штефан та інших.

Проте в роботах даних авторів не достатньо досліджувалися питання особливості виявлення порушень авторських прав за умови використання творів в інформаційних мережах, наприклад, Інтернеті. У даній статті досліджується історичний аспект виникнення та поширення плагіату, як одного з порушень авторських прав; розглядається використання способів охорони та захисту літературних творів від плагіату в електронному середовищі.

Визначення основного поняття плагіат¹

У Законі України «Про авторське право та суміжні права» дається таке визначення плагіату: «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору» [10, ст. 50].

Плагіат — визначається як *недозволене запозичення, відтворення чужого літературного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне як з творчою діяльністю, так і з нормами моралі та закону, що охороняє авторське право* [1, С. 157].

Для більш точного розуміння наведеного визначення розкриємо суть

¹від лат. plagio — «викрадаю»

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

понять «недозволене», «запозичення», «відтворення».

Недозволене — яке не можна дозволити, схвалити, яке заслуговує на осуд: недопустиме [2, С. 756].

Запозичення — переймати що небудь, засвоювати, робити своїм надбанням [2, С. 415].

Відтворення — виготовлення одного або більше примірників твору [1, С. 68].

Наведемо ще одне визначення поняття «плагіат». **Плагіат** — видача чужого твору за свій або незаконне опублікування чужого твору під своїм іменем, *літературне викрадення* [3, С. 459].

Виходячи з визначень, взятих з різних джерел, можна зробити висновок, що суть такого явища, як плагіат — *це викрадення результату інтелектуальної праці*.

Історико-правовий аналіз розвитку плагіату.

З моменту виникнення результатів творчої праці, виникла й можливість їх привласнення всупереч бажанню автора. З часом змінювалась форма вираження творів: від наскельних малюнків до глиняних дощечок, від папірусу до перших рукописів, від перших друкованих книг до електронних публікацій, але явище запозичення результатів чужої творчої праці лишалося. Еволюційна зміна форм вираження творів у свою чергу обумовлювала швидке поширення такого негативного явища, як плагіат, а також розвиток та удосконалення способів запозичення результатів творчої праці інших.

Згідно з історичними даними проблема неправомірного використання літературних творів, в тому числі і плагіату, існувала ще з давніх часів.

Відомий філософ Е.Кант зазначав: «Навіть плагіат, який здійснює автор відносно покійного, хоча це і не плямує його честі, а лише викрадає частку цієї честі, все ж з повним правом карається як шкода, завдана людині». [4, С. 212]. «М.-К. Док, розглядаючи питання про визнання особистого немайнового права, зазначав: «Римські автори розуміли, з іншого боку, те, що оприлюднення й використання твору зачіпає як їх інтелектуальні, так і особисті права. Авторіві надавалася можливість приймати рішення щодо оприлюднення свого твору, а плагіат різко засуджувався суспільною думкою» (Dock 1974: 145)» [5, С. 27].

В VII книзі трактату Ветрувія «Про архітектуру» розповідається про літературні змагання, що проводилися в античній Александрії на честь Аполлона й Муз. Суддя змагання, граматик Аристофан, присудив нагороду далеко не кращому письменникові. На питання про мотиви подібного рішення Аристофан відповів, що всі інші учасники змагання надали точні копії з творів інших авторів [6].

В історії існують приклади, коли присвоювати чийсь результати літературної творчості не вважалося чимось ганебним. У Римі в I ст. н.е. одна особа на ім'я Фіденцій видавала вірші Марціала, відомого на той час поета, за свої. Обурений поет порівняв публікацію вірша із звільненням раба, а присвоєння твору іншою особою — з викраденням цього раба.

В XIX ст. не було аморальним переробляти чужі вірші, а потім видавати їх за власні. Вважають, що й великий Шекспір запозичив в інших авторів сюжети майже всіх своїх п'єс. Навіть Бертольт Брехт, ство-

рюючи п'єсу «Трьохгрошова опера», використав твір французького поета Франсуа Війона. У 1930 р., після докорів у плагіаті, він змушений був додати до нового видання цього твору наступні рядки: «Беріть собі звідси все, що вам потрібно. Я теж дещо запозичив...»².

Один з прикладів плагіату на початку ХХ століття стосується популярного на той час вальсу. С.В. Григор'єв привласнив авторство на відомий вальс «На сопках Маньчжурії», звинувативши дійсного автора цього вальсу Іллю Шатрова в плагіаті. В житомирській газеті «Волинь» була надрукована замітка такого змісту: «В Москву выехал капельмейстер казанского кавалерийского полка С.В. Григорьев для восстановления своих авторских прав на популярный вальс — «На сопках Маньчжурии». Плагиатором является некий г. Шатров, привлеченный г. Григорьевым к уголовной ответственности»³.

З наведених прикладів плагіату в різні періоди існування людства видно, що раніше плагіату підлягали в основному літературні, художні твори та твори мистецтва. Проте сьогодні плагіат отримав своє подальше розповсюдження і на сферу наукових творів.

Причини, з яких здійснюється плагіат щодо художнього твору та творів науки, різні. Метою плагіату художнього твору є отримання слави та матеріальної винагороди за раху-

нок праці іншої особи. Мета плагіату наукового твору більш тривіальна — виправдання витрачених бюджетних коштів або коштів замовника шляхом привласнення результатів чужої інтелектуальної праці. В даному випадку плагіатора не стільки цікавить привласнення чужої слави (хоча безумовно такі випадки існують), скільки використання отриманого іншим наукового результату. Але в будь-якому разі, за доктриною сучасного авторського права, плагіат — це порушення немайнових (право на ім'я) та майнових (право на винагороду) прав автора.

Ведучи мову про плагіат у науковій сфері, слід зазначити, що його використання при написанні дисертаційних робіт⁴, наукових статей та звітів є нехтуванням *науковою етикою* самими науковцями [11].

Як зазначає О.С. Попович, відповідний рівень наукової етики включається в поняття інноваційної культури, яка в свою чергу є складовою інноваційного потенціалу [9. С. 209], що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної та соціально-психологічної підготовки особи і суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах [12]. Отже, плагіат в наукових творах стосується не тільки порушення авторських прав на твір, а також є значним знаряддям зниження авторитету і довіри до науки в нашому

² Плагиат в литературе. Премия за плагиат. [Электронный ресурс] / Удивительные истории из глубины времен. Режим доступа: <http://www.bilimdon.uz/?cat=17>

³ Из истории вальса "На сопках Маньчжурии".

Режим доступа: http://retro.samnet.ru/phono/onesong/na_sopkah.htm

⁴ В Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» вказується, що вчений при здійсненні наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності зобов'язаний: додержуватися етичних норм наукового співтовариства, поважати право на інтелектуальну власність.

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

суспільстві, а це в свою чергу робить науку менш життєздатною в сучасному середовищі.

Шляхи виявлення плагіату

Однією з особливостей виявлення плагіату на ранніх етапах розвитку людства була ускладненість цього процесу через обмежені можливості автора прослідкувати долю своїх творів. Наприклад, обмежена кількість примірників твору, створених шляхом рукописного копіювання невідомо де, ким та коли. Іншими словами, проживаючи в певній країні, ймовірність дізнатися автору про запозичення його твору в іншій країні була дуже невеликою.

На сьогоднішній день розвиток інформаційних технологій, з одного боку, дає можливість швидкого багаторазового використання твору, (фотографування, копіювання, сканування, і нарешті, розповсюдження в мережі Інтернет), з іншого – створює умови для швидкого виявлення плагіату. Якщо раніше, автор міг не здогадуватися про неправомірне використання його твору, то тепер приховати цей факт досить складно. Наприклад, достатньо набрати характерний вислів з твору, який за підозрою автора використаний плагіатором, в Інтернет-пошуковій системі Google.

При виявленні плагіату в літературних творах наукового характеру необхідно враховувати відмінності притаманного їм наукового стилю викладення інформації від художнього стилю літературних творів. Основними характерними рисами літературних творів наукового характеру, є: *ясність, і предметність тлумачень, логічна послідовність і доказовість викладу, аргументація та переконливість тверджень.*

Науковий стиль літературних творів позбавлений ознак, які є характерними для літературних творів художнього характеру, а саме: *образності, поетичного живопису, зображувальності, експресії.* Саме через наявність таких ознак художні літературні твори значною мірою передають індивідуальність автора.

В *Таблиці 1* наведемо приклад використання наукового і художнього стилю літературного твору для опису одного й того ж об'єкта.

При виявленні плагіату слід брати до уваги той факт, що він може бути не тільки “прямим”, а й завуальованим. Наведемо визначення цих понять.

Прямий плагіат (відкритий) — це пряме відтворення (відображення) чужого твору або його частини під своїм іменем. Наприклад, у звіті державного підприємства щодо підготовки спеціальної програми системи вдосконалення кадрів у галузі управління, проектування і виробництва в якості розробленої і проведеної програми було використано в повному обсязі твір іншої особи без зазначення її як автора.

Завуальований плагіат полягає у тому, що текст твору зазнає несуттєвих змін шляхом заміни окремих слів та виразів їх синонімічними аналогами. При цьому форма твору в цілому не змінюється. Наприклад, оригінальний текст твору наступний: “Шеренги арестованих тянулись словно два серых забора из поставленных в ряд изношенных шпал. Беспорядочной была мешковатая одежда, беспорядочными казались одутловатые лица”. А тепер, наведемо текст твору плагіатора: “...вышла группа эсэсовцев и двинулась вдоль шеренги пленных, которая тянулась словно старый посере-

Таблиця 1

Приклад використання наукового та художнього стилів для літературних творів

Художній стиль твору	Науковий стиль твору
<p>Берізонька.</p> <p>Берізонько, берізонько, ти, мавко лісова, зелені твої кіски вітрисько розвіва.</p> <p>Стоїш ти при дорозі у травах і кушах, і білі свої ноги все миєш на дощах <...>¹</p>	<p>Береза (лат. <i>Bétula</i>) — Береза (панцира. <i>Bétula</i>) — Береза - найсвітліша з деревних порід. Найбільш відомими є біла береза й плакуча береза. Береза - її деревина має білий колір з легким червонуватим або жовтуватим відтінком. Береза відрізняється середньою твердістю, міцністю й пружністю. Деревина берези однорідна й тонка в будові, вона добре ріжеться, недолік даного виду полягає в реакції берези на температуру й вологість, що приводить до короблення [7].</p>

ший от времени забор. Бесформенной была мешковатая одежда, бесформенными казались одутловатые лица” [8, С. 33].

З розвитком інформаційних технологій до візуального визначення плагиату шляхом порівняння текстів двох творів додалися і технічні способи, які полягають в автоматичному порівнянні електронного тексту з базою даних інших текстів. Наприклад, така система у вигляді комп’ютерної програми використовується при перевірці Вищою атестаційною комісією України авторефератів дисертаційних робіт.

Інколи встановлення факту запозичення використання чужого твору недостатньо для визначення того, хто з двох творців у кого вкрав. При виявленні плагиату важливо врахо-

увати момент первинності створення твору. Тобто, чий твір був створено першим. Раніше це можливо було встановити лише шляхом криміналістичної почеркознавчої експертизи (якщо мова йде про рукописний текст), за встановленням дати нанесення тексту на паперовий носій, за датою надходження рукопису твору до друкарні чи за датою видання твору. Сьогодні, за умови створення твору в електронному вигляді і можливості його розміщення в мережі Інтернет, встановлення факту першості є більш складним і потребує застосування певних технічних “хитрощів”. Наприклад, автор шляхом використання спеціальної програми може замінити у всьому тексті кириличні літери (**с, а, р, о, е, х, Н**) на візуально ідентичні лі-

¹ Забашта Л. вірш “Берізонька” / Режим доступу <http://www.lib.ua-ru.net/inode/6636.html>

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

тери латинського алфавіту (с, а, р, о, е, х, Н). Що це дає? Це прихована ознака авторства, про яку знає тільки автор. Тому, візуально в електронному вигляді такі два твори не будуть відрізнятися, але при обробці спеціальною програмою ця прихована ознака буде відображена.

Ще один спосіб прихованої ознаки авторства — це приховування в певних частинах тексту спеціальної інформації (наприклад, прізвища автора), закодованої за спеціальним алгоритмом.

Способи припинення порушення прав при виявленні плагіату Відповідно до п. а) ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права», визначено, що порушенням авторського права, яке дає підстави для судового захисту є, зокрема, вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права, визначені ст. 14, та їх майнові права, визначені ст. 15 цього Закону. Згідно з п. є) ст. 52 цього Закону, автор має право вимагати, в тому числі у судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та судові рішення щодо цих порушень. При цьому, автор має також право в судовому порядку вимагати від порушника відшкодування моральної (немайнової) шкоди, відшкодування збитків, завданих порушенням його авторського права, стягнення із порушника доходу,

отриманого внаслідок порушення; та виплати компенсації в розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат [11].

Ще до подання позову до суду автор може здійснити спробу досудового врегулювання конфлікту, що виник. Для цього йому необхідно у письмовій формі довести до відома порушника його прав про виявлення факту плагіату. При цьому ознаки, за якими було встановлено факт плагіату, не повинні розкриватися. Це є важливим моментом. У своєму зверненні до порушника автора має право вимагати від нього поновлення своїх немайнових прав, яке може бути здійснено, наприклад, шляхом публікації в певному виданні вибачення порушника перед автором твору.

Висновок

Ґрунтуючись на проведених дослідженнях, можна зробити висновок, що плагіат, як один з видів порушення авторських прав, з розвитком нових способів вираження об'єктів авторського права набув свого подальшого поширення. Сфера цього явища значно розповсюдилась і на твори наукового характеру, що є не тільки порушенням авторських прав, а й потужним знаряддям зниження авторитету і довіри до науки в нашому суспільстві. ♦

Список використаних джерел:

1. *Інтелектуальна власність: Словник-довідник / За заг.ред. О.Д. Святоцького. — у 2-х т.: Т.1 Авторське право і суміжні права / За ред. О.Д. Святоцького, В.С. Дроб'язка. — Уклад.: В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко. — К.: Видав-*

- ничий Дім «Ін Юре», 2000. — 356 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. і допов.) / Уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». — 2005. — 1728 с.
  3. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов [под ред. докт. филолог. наук, проф. Н.Ю. Шведовой]. — 15-е изд., стереотип. — М.: Рус. Яз., 1984. — 816 с.
  4. Иммануил Кант. Сочинения в шести томах. Академия наук СССР Институт философии. М.: Издательство Социально-экономической литературы «МЫСЛЬ» — 1963. — Том 4 ч. 2
  5. Липчик Д. Авторское право и смежные права / Пер. с фр.; предисловие М. Федотова. — М.: Радомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. — 788 с.
  6. Вишневецкий Л.М., Иванов Б.И., Левин Л.Г.: Формула приоритета: Возникновение и развитие авторского и патентного права, Ленинград, 1990. — 205 с.
  7. Лебедева Е.И., Бургунова Е.М.: Резьба по дереву. Издательство ООО "Аделант", — 2005. — 120 с.
  8. Ионас В.Я. Произведения творчества в гражданском праве. — М: Юридическая литература. — 1972. — 168 с.
  9. Попович О.С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації / Під ред.. д-ра екон.наук, проф. Б.А. Малицького. — К.: Фенікс, — 2005. — 226 с.
  10. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" // Відомості Верховної Ради України. (ВВР), 1992, №12, ст.165 [електронний ресурс]: режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>
  11. Закон України Про авторське право і суміжні права // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, №13, ст.64 [електронний ресурс]: режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>
  12. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, №13, ст. [електронний ресурс]: режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>